

Čeprav je od konca druge svetovne vojne minilo že 65 let, tudi v današnjem času ne smemo pozabiti trpljenja številnih v vojnih in tudi poveljnih letih. Kot opomin na preživetje grozote v izgnanstvu, zaporih, taboriščih in na bojiščih so ohranjeni zapisani spomini in predmeti. Ena izmed mnogih je tudi zgodba Franca Mravlje, taboriščnika v Auschwitzu.

ZGODBA TABORIŠČNIKA

SPOMIN
NA DRUGO
SVETOVNO
VOJNO

Franc Mravlja je bil rojen 31. avgusta 1904 v Škofji Loki, v hiši v mestu, kot predzadnji od petih otrok. Oče je kot kramar po sejnih prodajal raznovrstno blago, mama jim je zgodaj umrla. France je odšel v uk za čevljarja, med letoma 1918 in 1921 se je učil obrti pri čevljarškem mojstru Jožefu Štajerju in nato delal kot čevljarški pomočnik. Leta 1935 je opravil mojstrski izpit in se leta 1938 preselil v Kranj, kjer je odpri samostojno čevljarско obrt. Delavnico je uredil na Gaštejnu v Stražišču in imel zaposlena pomočnika ter vajenca.

Na začetku druge svetovne vojne je France Mravlja sodeloval z organizatorji odporiškega gibanja. Jeseni 1941 so pod vodstvom Lucijana Seljaka v okviru Osvobodilne fronte v njegovi delavnici organizirali javko in zbiralnico materiala. V delavnico so prihajali neznani ljudje, ki so se identificirali z geslom *»Ali so moji gojzarji že popravljeni?«*, in njim je posredoval informacije ter navodila, ki jih je vsak dan dobival od Seljaka. V delavnici so popravljali tudi čevlje za partizane, tako da se je sčasoma pomočnik začel čuditi nad količino starih čevljev.

Franca Mravljo je v njegovi delavnici 30. marca 1942 aretirala nemška policija gestapo, saj ga je izdal eden od kurirjev iz Tržica. Še isti dan so ga s kranjskega sodišča odpeljali naprej v preiskovalne zapore v Begunjah. Tam so ga več dni zasliševali in pretepali z bičem. Hoteli so, da prizna, kar je trdil kurir – da je ta prihajal k njemu po informacije in da mu je enkrat

tudi izročil listek z napisanim naslovom –, in ga zasliševali, ali pozna določene ljudi. Junija 1942 so ga določili za transport in iz Celovca je bil skupaj s še petimi Slovenci odpeljan v koncentracijsko taborišče Auschwitz na Poljskem, kamor so z vlakom prispeli 19. junija 1942. Vsem so pobrali dragocenosti in obleko. Skupaj z zaporniško obleko je dobil zaporniško številko 39919. Odvedli so ga v blok II, kjer so bili določeni za delo (Arbeitsdienst). Poslan je bil na delo v taboriščno čevljarско delavnico, kjer so popravljali stare čevlje taboriščnikov in SS-ovcev. V čevljih, ki so jih pobrali Židom, so bile včasih skrite tudi dragocenosti ali denar. Vsak je moral vsak dan popraviti pet parov čevljev, drugače je bil kaznovan, najpogosteje s petimi do dvajsetimi udarci s posebnim bukovim polenom; zgodilo se je tudi, da so bili nekateri pretepeni do smrti.

V barakah, kjer so živeli, je bilo skupaj po 200 taboriščnikov. Zjutraj so vstajali med tretjo in četrto uro. Za zajtrk so dobili nesladkano kavo ali čaj, dvakrat na teden kot dodatek košček kruha in salame, za kosilo je bila redka čorba s kolerabo, včasih z malo krompirja, zvečer pa čaj, četrtnika kruha in žlica razredčene marmelade ali košček margarine. Pred večerjo je bil vsak dan apel, ki je lahko trajal po nekaj ur in med katerim so taboriščnike pretepali ter kaznovali za malenkosti. Nečloveške kazni, izčrpanost in različne bolezni so bile vsakdanjost in pobeg iz taborišča je bil skoraj nemogoč. Vsak košček kruha in krompirja je bil dragocen in marsikoga je rešila tovariška pomoč. Ko je bil Mravlja že zelo izčrpan in slabega zdravja, se je malo opomogel samo zato, ker mu je eden od Slovencev, ki je bil voznik tovornjaka, včasih zvečer prinesel kakšen krompir ali juho. Ves čas so zaporniki spremljali, kako so v bližnje taborišče Birkenau vsak dan prihajali veliki transporti z Židi, od katerih so večino takoj usmrtili, tisti, ki so bili

»Ali so moji gojzarji že popravljeni?« je bilo prepoznavno geslo javke v Mravljevovi čevljarški delavnici na Gaštejnu

določeni za delo, pa so živeli v nečloveških razmerah na robu smrti.

V blokih, kjer so bili zaprti Mravlja in drugi Slovenci, ki so bili politični zaporniki, so se razmere nekoliko izboljšale leta 1943. Taboriščniki so občasno lahko od domačih dobivali pakete s hrano in Mravlja je bil prvi, ki je januarja dobil paket od sestre. Enkrat na mesec so domov lahko poslali kratko pismo, napisano v nemščini in katerega vsebino so pregledali. S približevanjem Rdeče

armade sta začela popuščati tudi nadzor in disciplina. V začetku leta 1945 so začeli evakuirati taborišče. Jetniki so se bali, da ga bodo razstrelili in požgali, zato se je večina priključila konvojem in so peš odšli na pot. Mnogi so na dolgi poti omagali in kdor je zaostajal, so ga ustrelili. Mravlja je bil v skupini 6000 jetnikov, ki so jih poslali v taborišče Mauthausen in po desetih dneh naprej v podružnico v taborišče Ebensee v Zgornji Avstriji. Taborišče so 6. maja osvobodili Američani in preživele zapornike poslali v zbirne centre po njihovih državah. France Mravlja je prišel v zbirni center v Gozd - Martuljek, kjer je 21. junija dobil potrdilo, da se vrača iz internacije domov, in vozovnico do Škofje Loke.

Po prihodu domov nekaj časa ni vedel, kako živeti na svobodi, po Loku je celo hodil oblečen v zaporniški suknjič. Na pobudo sestre, ki je po aretaciji spraznila njegovo delavnico in stroje ter material skrila doma, je spet odprl staro čevljarso delavnico v Kranju. Leta 1948 se je poročil z Angelco Dolenec in kupil hišo na Kokrici. Dve leti kasneje se jima je rodila hčerka in leta 1953 so se preselili na Gaštej, kjer so kupili sosednjo hišo za stanovanje in delavnico. Mravlja je ves čas po vojni delal kot samostojni obrtnik in se kljub pritiskom ni hotel vključiti v čevljarso zadrugo. V delavnici mu je pomagala tudi žena, ki se je priučila čevljarkega dela. Leta 1960, ko je imel priznanih dovolj delovnih let, je odšel v pokoj in zaprl delavnico. Umrli je leta 1975.

Leta 1961 je France Mravlja z večjo skupino slovenskih taboriščnikov odšel v Oświęcim, kjer je bilo nekdane koncentracijsko taborišče preurejeno v muzej. Ko so si nekdani taboriščniki ob ogledovanju stavb pripovedovali spomine na leta, preživeta v taborišču, je omenil, da je več mesecev skozi odprtino ozkega bunkerja, kjer so bili zaporniki, ki so jih SS-ovci zasliševali, na skrivaj pošiljal zbrano hrano neki zaprti Slovenki z imenom Anica, ki pa

Po prihodu v koncentracijsko taborišče Auschwitz so taboriščnikom vzeli vse njihovo imetje in človeško dostojanstvo, postali so številke

je nikdar ni videl. Takrat se je v skupini oglasila gospa Anica Trampuž iz Medvod, da je ona tista, ki je bila zaprta tam in je od njega dobivala hrano. Tako so se po dolgih letih spet križale poti ljudi, ki so si v letih trpljenja pomagali med seboj, ne da bi se poznali.

Zapori v Begunjah

Takoj po nacistični okupaciji leta 1941 je gestapo grad Katzenstein v Begunjah, v katerem je bila pred vojno ženska kaznilnica, spremenil v zbirne zapore za izseljevanje iz Gorenjske. Z začetkom odporniškega gibanja na Gorenjskem so jih preuredili v policijske zapore za politične jetnike in preiskovance iz vse Gorenjske. V njem so večinoma zapirali pripadnike in sodelavce odporniškega gibanja in ujete partizane, za katere so v preiskovalnih postopkih uporabljali najrazličnejše metode mučenja, pošiljali so jih naprej v koncentracijska taborišča in streljali kot talce. V letih vojne je bilo tu zaprtih 11.477 ljudi, večina mlajših moških. Ohranjena je tudi knjiga s sezami zapornikov v Begunjah. V zaporniških celicah, kjer so bili zaprti obsojeni na smrt, so na stenah ostali ohranjeni številni napisi z zadnjimi sporočili zapornikov, v katerih so izrazili svoje stiske in bolečine. Celice so bile leta 1961 urejene v spominski muzej, ki priča o grozodejstvih med drugo svetovno vojno. Muzej talcev v Begunjah deluje pod okriljem Muzejev radovljiške občine.

Po letih taborišča se je bilo težko privaditi na življenje na svobodi. Franc Mravlja je nekaj časa po Škofji Loki hodil še oblečen v zaporniški suknjič.

Slovenski taboriščniki leta 1961 v nekdanjem taborišču Auschwitz (Oświęcim)

REMEMBERING THE SECOND WORLD WAR AN INMATE'S STORY

During the Second World War, the German Nazi government imprisoned all those who collaborated with the resistance movement in the prison at Begunje in Gorenjska. After interrogation and torture they were sent to concentration camps throughout Europe or shot as hostages. The walls of the prison cells that were home to those condemned to death still display numerous inscriptions – messages from inmates expressing their distress and pain. Franc Mravlja from Kranj was one of the many inmates at Begunje. He was sent to Auschwitz concentration camp in 1942 and remained interned there until the end of the War. His inmate's uniform tells the story both of the suffering as well as the resilience of people during the Second World War. It is these memories and artefacts that should to this day serve as a reminder of the horrors that people who were in exile, prisons, camps and the battlefields endured during the War.

GORENJSKI MUZEJ

Besedilo
mag. Monika Rogelj

Izbor predmetov
mag. Monika Rogelj

Predmeti:
Gorenjski muzej, zbirka Muzeja talcev Begunje na Gorenjskem, arhiv Mije Mravlja

Fotografije:
Janez Pušič, arhiv Mije Mravlja

Jezikovni pregled:
Judita Babnik

Prevod:
Andrej Grah Whatmough

Oblikovanje:
Matjaž Mohor, ilab d.o.o.

Tisk:
Jagraf, Trboje

Založil:
Gorenjski muzej,
zanj direktorica mag. Barbara Ravnik

april, 2010

www.gorenjski-muzej.si